

УДК 342.565.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.15>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДОБОРУ СУДДІВ ОРГАНІВ КОСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Гончар О.О.,

аспірант кафедри процесуального права,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Гончар О.О. Європейський досвід добору суддів органів конституційної юрисдикції.

У статті представлено порівняльно-правовий аналіз формування органів конституційної юрисдикції в країнах Європи, процедур добору їх членів, а також вимог до кандидатів у судді конституційних судів.

Дослідженням встановлено, що країнам Європи притаманні як американська, так і європейська моделі конституційного контролю. Єдиним винятком є Королівство Нідерландів, в якому орган конституційної юрисдикції відсутній з підстав конституційної заборони перевіряти закони на відповідність Конституції та оцінювати дотримання конституційних вимог щодо укладення договорів.

Встановлено, що в країнах Європи склад конституційних судів може формуватися: главою держави, Парламентом та за змішаним принципом: а) главою держави, Парламентом і суддівським корпусом; б) главою держави і Парламентом; в) главами держави і Парламентом (Князівство Андорра). Ще одну групу складають Греція і Люксембург з особливим порядком формування Конституційних Судів із діючих голів та суддів вищих судів країн.

Доведено, що за системою призначення суддів органів конституційної юрисдикції, судді конституційних судів країн Європи можуть призначатися без процедури голосування, за виборною системою, а також за змішаною системою, яка є гібридом між виборами і прямим призначенням і є найпоширенішою.

З'ясовано, що необхідні для кандидатів у судді конституційних судів якості у більшості європейських країн відображають необхідність наявності вищої юридичної освіти та досвіду роботи у сфері права (судді, прокурори, адвокати, нотаріуси, професори права, викладачі права та ін.), або на конкретних посадах (в органах державної служби чи органах місцевого самоврядування), або з відомою діяльністю в галузі конституційного права, прав людини чи інших галузях права. В деяких групах країн Європи для кандидатів у судді конституційних судів на законодавчому рівні визначено: підтвердження високих моральних якостей, або бездоганної репутації; підтвердження володіння певною мовою у багатомовному суспільстві або володіння державною мовою країни; належність до громадянства країни та інші критерії. Не менш важливим складником в окремих країнах Європи вважається політична нейтральність кандидата конституційного судді, а в Польщі додатково його історична «чистота», яку доцільно запровадити в Україні на законодавчому рівні.

Ключові слова: Конституційний Суд, добір суддів, процедура призначення, склад Конституційного Суду, судді конституційного суду

Honchar O.O. European experience in the selection of judges of constitutional jurisdiction bodies.

The article provides a comparative legal analysis of the formation of constitutional jurisdiction bodies in European countries, procedures for selecting their members, and the requirements for candidates aspiring to be constitutional court judges.

Research indicates that European countries implement both American and European models of constitutional review. The only notable exception is the Kingdom of the Netherlands, which lacks a body of constitutional jurisdiction due to constitutional prohibitions against reviewing laws for compliance with the Constitution and assessing constitutional adherence in treaty-making processes.

It has been established that in European countries, constitutional courts can be composed through appointments made by the head of state, the parliament, or a combination thereof, categorized as follows: a) jointly by the head of state, parliament, and judiciary; b) jointly by the head of state and parliament; or c) jointly by heads of state and parliament (Principality of Andorra). Greece and Luxembourg form another distinct group, where constitutional courts are uniquely composed of acting heads and judges from the highest courts within these countries.

The research demonstrates that the appointment system for judges in constitutional jurisdiction bodies varies: some judges are appointed directly without a voting procedure, others through electoral processes, and still others via a mixed system – a hybrid between election and direct appointment – which is the most prevalent approach across Europe.

It was found that candidates for constitutional court judges in most European countries must generally possess advanced legal education and substantial professional experience in law (such as judges, prosecutors, attorneys, notaries, law professors, or educators), or specific experience in public administration or local government. Additionally, recognized expertise in constitutional law, human rights, or related legal fields is highly valued. In certain European countries, legislative requirements explicitly stipulate that candidates must demonstrate high moral standards or an impeccable reputation, proficiency in a particular language (particularly relevant in multilingual societies or proficiency in the official state language), and citizenship. Furthermore, the political neutrality of constitutional judge candidates is an essential criterion in various countries. Notably, Poland emphasizes historical «purity» as a qualification, a factor suggested for legislative adoption in Ukraine as well.

Key words: Constitutional Court, selection of judges, appointment procedures, composition of the Constitutional Court, constitutional court judges.

Постановка проблеми. Конституційний Суд, виконуючи покладені на нього завдання, все більше стає суспільним чинником, який, дотримуючись принципу поділу влади, зміцнює стосунки між їх суб'єктами, утверджуючи їх особливе становище та підвищуючи довіру громадян до конституційності та верховенства права як важливих складових загального устрою країни. Забезпечуючи примат і верховенство Конституції над законами та всіма іншими нормативними актами, Конституційний Суд покликаний забезпечувати існування правового порядку. Як свідчать події останнього десятиліття, не лише Україна, але й європейські держави зіштовхуються із проблемою незалежності органів конституційної юрисдикції, та як наслідок – конституційними кризами. Частота подібних явищ напряду пов'язана із можливістю впливу на суддів конституційних судів такими політичними суб'єктами їх призначення, як глава держави чи Парламент на етапі формування складу конституційних судів та добору кандидатів у судді Конституційного Суду. Відповідно, збалансований і законний склад цього органу має безпрецедентне значення, оскільки метою процесу добору суддів органів конституційної юрисдикції є призначення незалежних, компетентних, досвідчених і доброчесних суддів, які в змозі протистояти будь-якому тиску і вирішити будь-яке питання конституційного плану на користь демократичного майбутнього власної країни та її громадян. Відтак, дослідження європейського досвіду добору суддів органів конституційної юрисдикції є актуальним.

Мета дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати та узагальнити нормативно-правове регулювання організації органів конституційної юрисдикції країн Європи, їх складу, вимог до суддів конституційної юрисдикції, порядку їх добору чи призначення.

Стан опрацювання проблематики. Досвід формування складу судів органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн досліджувався українськими науковцями. Однак, інтерес дослідників до цієї теми можна охарактеризувати як такий, що відбувався не на постійній основі, а пов'язувався із неординарними політичними подіями в Україні, що супроводжувалися конфліктним протистоянням між вищими владними інституціями або, як влучно підмітив Б.О. Бондаренко, «кризами діяльності Конституційного Суду України, які не були напряду спричинені боротьбою різних гілок влади, проте саме вони створювали передумови для кризових процесів всередині Конституційного Суду. Зокрема, непризначення суддів Конституційного Суду, відсутність протягом тривалого проміжку часу законодавчого регулювання нового конституційно-правового статусу, внутрішні кризи в Конституційному Суді України у 2017 році та конституційна ситуація 2020-2021 років» [1, с. 25-26.]. У 2007 році європейський досвід моделей формування суддівського корпусу був предметом дослідження Ю.Г. Барабаша у праці «Реформування системи призначення суддів Конституційного Суду України як напрямку зниження конфліктності у його діяльності» [2] після розпуску Президентом України Верховної Ради. У 2016 році способи формування конституційних судів світу досліджувалися В. Ковальчук і Н. Шабелько у праці «Формування Конституційного Суду України як одна з умов забезпечення його легітимного функціонування» з причин втрати народної легітимності Конституційного Суду України [3]; А.М. Івановською у праці «Проблемні питання формування Конституційного Суду України» [4] у зв'язку із прийняттям змін до розділу XII Конституції України щодо порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України та вимог до кандидатів у судді органу конституційної юрисдикції. Досвід європейських держав щодо формування конституційних судів у контексті проблематики забезпечення його незалежності досліджений у праці Б.О. Бондаренко «Формування складу Конституційного Суду як складова механізму забезпечення його незалежності» [5]. Порівняльно-правовий аналіз вимог до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду на основі досвіду окремих держав членів ЄС досліджений у праці І. Іванів [6], а у дисертаційному дослідженні А.М. Дрозда, присвяченому історико-порівняльному аналізу інституту конституційного контролю в державах романо-германської правової системи, висвітлено деякі кваліфікаційні вимоги до суддів Конституційних судів окремих країн Європи та вимоги щодо

несумісності зайняття ними інших посад [7]. Кількісний аналіз судів конституційної юрисдикції окремих зарубіжних країн висвітлений у праці Г.С. Крайника [8], а європейський досвід застосування критерію моральних якостей суддів конституційної юрисдикції – у праці С.В. Фоміної [9]. Досвід формування конституційних судів окремих зарубіжних країн досліджувалися у статтях І.С. Щебетун і А.І. Марцелюк [10] та Ю.В. Дереш і А.О. Романчук [11]. Деякі проблемні аспекти зарубіжного досвіду добору суддів конституційних судів були предметом наукових розвідок у працях Ю. Барабаша, О. Бориславської, М. Козюбри, С. Різника, М. Савчина, Т.О. Цимбалістого та інших. Попри це, питанням особливостей формування органів конституційної юрисдикції країн Європи приділялося недостатньо уваги, так як в основному вивчався досвід лише провідних європейських країн.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до власних звичаїв і традицій, історичних та політичних передумов, кожна із країн Європи по своєму унікальна з точки зору відсутності чи наявності органу конституційної юрисдикції, формування його складу та встановленої процедури добору чи призначення суддів конституційних судів. Положення Конституцій та спеціальних законів країн Європи, присвячених організації та функціонуванню органів конституційної юрисдикції, визначають особливості його формування, а також керівні основи добору суддів конституційних судів, які пропонуються до розгляду. Зокрема, **залежно від наявності органу конституційної юрисдикції**, країни Європи поділяються на три групи.

До першої входить Королівство Нідерландів, в якому орган конституційної юрисдикції відсутній, а стаття 120 Конституції Королівства Нідерландів забороняє перевіряти закони на відповідність Конституції та оцінювати дотримання конституційних вимог щодо укладення договорів [12].

До другої відносяться країни Європи в яких функції конституційної юрисдикції покладено на Верховні Суди або спеціально сформовані для цього суди чи органи. Зокрема, Верховний Суд є судом конституційної юрисдикції у Великій Британії [13], Королівстві Данія (де Верховний Суд є органом конституційного контролю внаслідок конституційно-правового звичаю) [14], Естонії (стаття 152 Конституції) [15], Республіці Ісландія (стаття 60 Конституції) [16], Ірландії (стаття 34 Конституції) [17], Князівстві Монако (стаття 89 Конституції) [18], Королівстві Норвегія (стаття 89 Конституції) [19], Фінляндської Республіки (стаття 106-107 Конституції) [20]; Федеральний Верховний Суд – у Швейцарії (стаття 189 Федеральної Конституції) [21]; Верховний Суд (стаття 14 розділу 11 Прокламації (1974:152) про прийняття нової форми правління) і Законодавча Рада (стаття 22 розділу 8 Прокламації (1974:152) про прийняття нової форми правління) [22] – у Швеції. Суди Швеції не застосовують закон, який суперечить положенню Конституції чи іншого вищого закону, а Законодавча рада є органом, який складається із суддів або, у разі необхідності, колишніх суддів Верховного Суду та Вищого адміністративного суду та якому доручається розглядати важливі законодавчі пропозиції перед тим, як вони будуть розглянуті Риксдагом. Б. О. Бондаренко ці країни відносить до країн з децентралізованою моделлю конституційного контролю, яка передбачає наявність конституційного контролю за актами парламенту, проте такий контроль здійснюється судами загальної юрисдикції [1, с. 21].

До третьої групи відносяться країни Європи, в яких здійснення конституційної юрисдикції безпосередньо покладено на Конституційний Суд. Це: Республіка Албанія, Князівство Андорра, Республіка Австрія, Королівство Бельгія, Республіка Боснія і Герцеговина, Республіка Болгарія, Грецька Республіка, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Республіка Косово (частково визнана країна), Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембурзьке, Князівство Ліхтенштейн, Мальта, Республіка Молдова, Федеративна Республіка Німеччина, Північна Македонія, Республіка Польща, Португальська Республіка, Румунія, Республіка Сербія, Словацька Республіка, Республіка Словенія, Угорщина, Французька Республіка, Республіка Хорватія, Чеська Республіка, Чорногорія.

Отже, як вірно підмічають І.С. Щебетун і А.І. Марцелюк, переважна більшість країн мають спеціалізовані органи конституційної юрисдикції, тобто Конституційні суди [10, с. 79].

Залежно від системи формування Конституційного Суду, країни Європи поділяються на чотири групи.

До першої відносяться країни Європи, в яких склад Конституційного Суду формується главою держави: Республіка Австрія, Королівство Бельгія, Королівство Іспанія, Республіка Косово, Мальта, Словацька Республіка, Чеська Республіка.

До другої відносяться країни Європи, в яких склад Конституційного Суду формується Парламентом: Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Князівство Ліхтенштейн, Федеративна Республіка Німеччина, Північна Македонія, Республіка Польща, Республіка Словенія, Угорщина, Республіка Хорватія, Чорногорія.

До третьої відносяться країни Європи, в яких склад Конституційного Суду формується за змішаним принципом: а) главою держави, Парламентом і суддівським корпусом: Республіка Албанія,

Республіка Боснія і Герцеговина, Республіка Болгарія, Італійська Республіка, Республіка Молдова, Португальська Республіка, Республіка Сербія, Україна; б) главою держави і Парламентом: Румунія і Французька Республіка (особливістю формування органу конституційної юрисдикції у Франції є те, що колишні Президенти Республіки автоматично є довічними членами Конституційної Ради (стаття 56 Конституції) [23]); в) главами держави і Парламентом, оскільки у Князівстві Андорра орган конституційної юрисдикції формується у складі чотирьох суддів: по одному від кожного з Співпринців і двох від Генеральної ради (стаття 96 Конституції) [24].

До четвертої групи відноситься країни з особливим порядком формування Конституційних Судів, яких не можна віднести до жодної із перелічених вище груп. Так, згідно статті 100 Конституції Грецької Республіки, орган конституційної юрисдикції складається з Голови Вищого адміністративного суду, Голови Вищого цивільного та кримінального суду та Голови Рахункової палати, чотирьох радників Вищого адміністративного суду та чотирьох членів Вищого цивільного та кримінального суду, які обираються жеребкуванням на дворічний термін. Суд очолює Голова Вищого адміністративного суду або Голова Вищого цивільного та кримінального суду відповідно до стажу. Якщо Судом розглядаються справи щодо вирішення конфліктів між судами та адміністративними органами або між Державною радою та звичайними адміністративними судами з одного боку та цивільними та кримінальними судами з іншого або між Аудиторською палатою та іншими судами, а також справи щодо оскарження неконституційності по суті або змісту положень офіційного закону, якщо щодо них були прийняті протилежні рішення Державною радою, Верховним судом або Аудиторською палатою, – то склад Суду розширюється за рахунок двох професорів права з юридичних факультетів університетів країни, обраних шляхом жеребкування [25].

Згідно статті 95ter. Конституції Великого Герцогства Люксембурзького, Конституційний суд складається з Голови Верховного Суду, Голови Адміністративного суду, двох радників Касаційного суду, які є членами Конституційного суду за посадою, та п'яти магістратів, призначених Великим князем за спільним рішенням Верховного Суду та Адміністративного суду [26]. З метою прийняття такого рішення Верховний Суд та Адміністративний суд збираються на спільні загальні збори, скликані Головою Верховного Суду. На кожну вакантну посаду спільні загальні збори висувають трьох кандидатів; Представлення кожного кандидата відбувається окремо [27].

За системою призначення суддів органів конституційної юрисдикції судді Конституційних судів країн Європи можуть призначатися без процедури голосування, за виборною системою, а також за змішаною системою, яка є гібридом між виборами і прямим призначенням і є найпоширенішою [28, с. 4].

Перша система не передбачає жодної процедури голосування, це такі країни, як: Андорра (призначають Співпринци і Генеральна рада) [24], Мальта (призначає Президент за пропозицією Прем'єр-міністра) [29].

До цієї системи також відносяться Верховні Суди північних країн Європи, в яких, як правило, передбачено призначення суддів главою держави або його/її представником на підставі обов'язкової виконавчої номінації (Ірландія), причому право призначення є вирішальним. Ірландія, зі своєї сторони, має Консультативну раду з призначень суддів, рекомендації якої враховуються. У Данії, Ісландії та Норвегії суддів призначає глава держави за поданням міністра юстиції. У Норвегії судді Верховного Суду призначаються Королем у Раді за рекомендацією Міністерства юстиції. Верховний Суд неофіційно висловлює свою думку Міністерству юстиції. У Данії Верховний Суд де-факто має право вето на призначення. У Фінляндії відповідний суд висуває кандидатури, а потім Президент Республіки призначає нових суддів після консультації з міністром юстиції та Радою міністрів. У Швеції уряд призначає суддів за поданням міністра юстиції [28, с. 4].

Друга система – це виборна система, яка має тенденцію до більшої демократичної легітимності, в якій право обирати суддів Конституційного Суду закріплено за Парламентом за власною квотою та за пропозиціями щодо кандидатур, наданих главою держави, главою Парламенту, урядом чи зборами суддів.

Згідно статті VI Конституції Боснії і Герцеговини, чотири члени Конституційного Суду обираються Палатою представників Федерації, а два члени – Зборами Республіки Сербської. Решту трьох членів обирає Голова Європейського суду з прав людини після консультації з Президентом [30].

Судді Конституційного Суду Латвії затверджуються Сеймом, з яких троє призначаються за пропозицією не менше десяти членів Сейму, двоє – за пропозицією Кабінету Міністрів і ще двоє – за пропозицією Пленуму Верховного Суду (стаття 4 Закону про Конституційний Суд) [31].

Сейм Литви призначає на посади суддів Конституційного Суду із кандидатів, з яких по троє пропонують Президент Республіки, Голова Сейму та Голова Верховного Суду (стаття 103 Конституції) [32].

У Німеччині половина членів Федерального Конституційного Суду обирається Бундестагом, а половина – Бундесратом (стаття 93 Основного Закону) [33] на основі принципу «федеративно-

го паритету за особливою процедурою, яка гарантує політичний нейтралітет суддів. «Відповідній парламентській більшості забороняється, доки вона не має кваліфікованої більшості, вводити до складу ФКС винятково своїх представників або представників свого напрямку. Така вимога змушує парламентську більшість і опозицію досягти згоди як у конкретному випадку і персонально (ad hoc und ad personam). Жодна сторона не може обрати своїх кандидатів без погодження з іншою стороною, чим забезпечується виникнення «паритету між коаліцією та опозицією», поки кожна сторона має щонайменше 1/3 голосів» [11, с. 95]. Особливістю формування інститутів конституційної юстиції у Німеччині є те, що поряд з федеральною в кожній землі існує своя конституційна юстиція, представлена конституційними судами земель. У землі Шлезвіг-Голштейн функції конституційного суду передані Федеральному Конституційному суду [34, с. 97].

Збори Республіки Македонії обирають шістьох суддів Конституційного Суду більшістю голосів від загальної кількості представників, а трьох суддів – більшістю голосів від загальної кількості членів парламенту, при цьому має бути більшість голосів від загальної кількості членів парламенту, які належать до громад, які не є більшістю в Республіці Македонія (зміни XV 34) Конституції Північної Македонії) (тобто більшістю голосів членів парламенту етнічних меншин) [35].

Згідно статті 194 Конституції Польщі, суддів Конституційного Трибуналу обирає одноосібно Сейм (нижня палата Парламенту) більшістю у 3/5 голосів за присутності не менше половини встановленої законом кількості депутатів (частина перша статті 16 Закону про Конституційний Трибунал) [36]. Кандидата на посаду судді Трибуналу може висунути Президент Республіки Польща, Президент Сейму, група щонайменше п'ятдесяти депутатів, група щонайменше тридцяти сенаторів, Загальні збори суддів Верховного суду, Загальні збори суддів Вищого адміністративного суду, Національна рада юридичних радників, Вища рада адвокатів та Національна рада професіоналів. (частина перша статті 18 Закону про Конституційний Трибунал) [37].

Обрання суддів Конституційного Трибуналу Португалії має деякі особливості. Згідно статті 222 Конституції Португалії десять суддів призначаються Асамблеєю Республіки, а троє кооптуються цими десятима. Шість суддів, призначених Асамблеєю Республіки або кооптованих, повинні бути обрані з числа суддів інших судів, а решта з числа юристів [38]. Кооптація (лат. cooptatio – «додаткове обрання») – введення до складу виборного органу нових членів або кандидатів власним рішенням даного органу без проведення додаткових виборів [39].

Згідно статті 163 Конституції Республіки Словенія та частини першої статті 14 Закону про Конституційний Суд, суддя Конституційного Суду обирається Національними Зборами таємним голосуванням більшістю голосів усіх депутатів за поданням Президента Республіки [40].

В Угорщині судді Конституційного Суду обираються двома третинами голосів членів Національної Асамблеї (частина 8 статті 24 Конституції) [41].

Судді Конституційного Суду Республіки Хорватія обираються більшістю у дві третини голосів депутатів Хорватського Сабору (стаття 122 Конституції) [42].

Судді Конституційного Суду Чорногорії обираються Парламентом у такому порядку: двоє суддів за пропозицією Президента та п'ять суддів за пропозицією компетентного робочого органу Парламенту за оголошеним публічним запрошенням, зробленим сторонами, що пропонують (стаття 153 Конституції Чорногорії) [43].

Третя система є гібридом між виборами та прямим призначенням, яка є найпоширенішою, хоча вона з'являється в багатьох варіаціях, в тому числі під виглядом системи прямого призначення, яка просто фіксує пропозиції як від виборного, так і від прямого компоненту призначення.

Так, в деяких країнах Європи суб'єктом призначення суддів Конституційного Суду є глава держави, але пропозиції щодо кандидатур суддів надають Парламент, збори суддів.

В Албанії три члени органу конституційної юрисдикції призначаються Президентом Республіки, три члени обираються Зборами і три – Верховним Судом з числа кандидатів, які займають перші три місця у списку, поданому Радою з призначень суддів відповідно до закону (стаття 125 Конституції) [44].

Відповідно до статті 147 Конституції Австрії, Президент, Віце-президент, шість основних суддів і троє резервних суддів призначаються Федеральним президентом за поданням Федерального уряду, які обираються з-поміж суддів, адміністративних службовців та професорів права з університетів. Інші основні та резервні судді призначаються Федеральним президентом на основі пропозицій, поданих Національною радою щодо трьох основних суддів і двох резервних суддів, і Федеральною радою щодо трьох основних суддів і резервного судді. Троє основних суддів і двоє резервних суддів повинні мати місце проживання за межами федеральної столиці Відня. Резервні (запасні) судді долучаються до розгляду справи, якщо основний суддя не може здійснювати правосуддя [45].

У Бельгії судді призначаються довічно Королем зі списку з двох кандидатів, висунутих почергово Палатою представників і Сенатом. Список кандидатів приймається більшістю у дві третини голосів присутніх членів (стаття 32 Закону про Конституційний Суд) [46].

Відповідно до статті 159 Конституції Іспанії, судді Конституційного Суду призначаються королем, чотири кандидатури яких висуваються Конгресом більшістю в три п'ятих його членів, чотири – Сенатом такою ж більшістю, два – Урядом і два – Генеральною радою судової влади [47].

В частково визнаній Республіці Косово судді призначаються Президентом за пропозицією Парламенту. Рішення про призначення семи (7) суддів вимагає більшості у дві третини (2/3) присутніх та голосуючих депутатів Парламенту. Рішення щодо пропозицій інших двох (2) суддів вимагає більшості голосів депутатів Парламенту, присутніх і голосуючих, але лише за згодою більшості депутатів Парламенту, які займають місця, зарезервовані або гарантовані для представників Громад, які не становлять більшість у Косово (стаття 114 Конституції) [48].

Стаття 134 Конституції Словацької Республіки визначає, що суддів Конституційного суду призначає Президент Словацької Республіки за поданням Національної ради Словацької Республіки. На кожну вакансію Національна Рада пропонує по дві кандидатури [49]. Згідно § 15 Закону про Конституційний суд Словацької Республіки, до Національної ради можуть вносити пропозиції щодо обрання кандидатів на посади суддів Конституційного Суду: члени Національної ради Словацької Республіки, Уряд Словацької Республіки, Голова Конституційного Суду, Голова Ради юстиції Словацької Республіки, щонайменше п'ять членів Судової ради Словацької Республіки, Голова Верховного Суду Словацької Республіки, Голова Вищого адміністративного суду Словацької Республіки, Генеральний прокурор Словацької Республіки, громадський захисник прав, професійні організації юристів, наукові установи, що діють у галузі права [50].

У Ліхтенштейні та Чехії суб'єктом призначення суддів Конституційного Суду є глави держав, але їх пропозиції щодо кандидатур потребують попереднього затвердження Парламентом.

У Ліхтенштейні функціонує особлива процедура відбору суддів Конституційного Суду: комісія з відбору суддів під головуванням суверена, до складу якої входять члени парламентських груп, уряду та осіб, делегованих сувереном, пропонує кандидата до парламенту штату для обрання. У разі виборів відповідну особу призначає суверен (статті 96, 104, 105 Конституції) [51].

У Чехії суб'єктом призначення суддів Конституційного Суду є глава держави (стаття 84 Конституції). Відповідні кандидати на посади суддів оцінюються та рекомендуються консультативною комісією. Запропоновані кандидати зустрічаються з Президентом для особистої співбесіди, після чого імена відібраних кандидатів подаються на затвердження до Сенату Парламенту Чеської Республіки. Призначення конституційних суддів відбувається відразу після затвердження Сенатом [52, 53].

Насамкінець, в деяких країнах Європи самостійними суб'єктами призначення та обрання суддів Конституційного Суду одночасно виступають глава держави, Парламент, збори суддів, або глава держави і Парламент/обидві палати Парламенту.

У Болгарії одна третина суддів обирається Національними зборами, одна третина призначається Президентом, а одна третина обирається спільними зборами суддів Верховного касаційного суду та Вищого адміністративного суду (стаття 147 Конституції) [54].

В Італійській Республіці, одну третину Конституційного Суду призначає Президент Республіки, третину – Парламент на спільному засіданні, а третину – Вищі суди загальної та адміністративної юрисдикції (стаття 135 Конституції) [55].

У Молдові двох суддів Конституційного Суду призначає Парламент, двох – уряд, а інших двох – Вища рада магістратури (стаття 136 Конституції) [56].

Згідно статті 142 Конституції Румунії, трьох суддів Конституційного Суду призначає Палата депутатів, трьох – Сенат і трьох – президент Румунії [57].

У Сербії п'ять суддів Конституційного Суду призначаються Національними Зборами, ще п'ять – Президентом Республіки, ще п'ять – на загальній сесії Верховного Касаційного Суду. Згідно статті 172 Конституції Республіки Сербія, Національні Збори призначають п'ятьох суддів Конституційного Суду з числа десяти кандидатів, запропонованих Президентом Республіки, Президент Республіки призначає п'ятьох суддів Конституційного Суду з числа десяти кандидатів, запропонованих Національними Зборами, а загальна сесія Верховного Касаційного Суду призначає п'ятьох суддів з числа десяти кандидатів, запропонованих на загальному засіданні Вищим судом і Радою державного прокурора. У кожному із запропонованих списків кандидатів один із призначених кандидатів має походити з території автономних провінцій [58].

До Конституційної Ради Франції по троє членів призначаються Президентом Республіки, Головою Національних зборів і Головою Сенату. Призначення членів Конституційної Ради кожним із цих суб'єктів можливе лише після отримання відповідних висновків компетентних постійних комітетів відповідної палати (стаття 56 Конституції) [59].

Щодо кількісного складу Конституційних судів країн Європи, то їх склад варіюється від мінімального у складі трьох суддів до максимального у складі двадцяти суддів, що залежить від багатьох факторів, таких як: кількість жителів країни; устрій країни; кількість справ, які потріб-

но розглядати; кількість суб'єктів призначення чи обрання суддів, а також від паритетних умов призначення чи обрання суддів різними гілками влади. Зокрема, Конституційні суди країн Європи функціонують у таких складах: 3 судді – Мальта; 4 судді – Князівство Андорра; 5 суддів – Князівство Ліхтенштейн; 6 суддів – Республіка Молдова; 7 суддів – Латвійська Республіка і Чорногорія; 9 суддів – Республіка Албанія, Республіка Боснія і Герцеговина, Республіка Косово, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембурзьке, Північна Македонія, Румунія, Республіка Словенія, Французька Республіка; 11 або 13 суддів (залежно від категорії справи) – Грецька Республіка; 12 суддів – Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Королівство Іспанія; 13 суддів – Португальська Республіка, Словацька Республіка, Республіка Хорватія; 15 суддів – Італійська Республіка, Республіка Польща, Республіка Сербія, Угорщина, Чеська Республіка; 16 суддів – Федеративна Республіка Німеччина; 20 суддів – Республіка Австрія.

Щодо термінів перебування на посадах суддів Конституційних судів, то у більшості країн Європи встановлені доволі тривалі терміни перебування на посадах без можливості їх переобрання на наступний термін. Зокрема, у Республіці Хорватія термін повноважень судді Конституційного Суду складає 8 років без права повторного призначення. У переважній кількості країн Європи термін повноважень суддів Конституційних Судів складає 9 років без права повторного призначення: Республіка Албанія, Республіка Болгарія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Республіка Косово, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембурзьке, Північна Македонія, Республіка Польща, Португальська Республіка, Румунія, Республіка Словенія, Французька Республіка. У Словацькій Республіці, Угорщині та Чорногорії термін повноважень суддів Конституційних Судів складає 12 років без права повторного призначення. Водночас, у Федеративній Республіці Німеччині термін повноважень суддів складає 12 років без права повторного призначення, але до досягнення ними 68 років, а в Латвійській Республіці – 10 років без права повторного призначення, але до досягнення 70 років.

Можливість єдиного повторного терміну обіймання посади судді Конституційного Суду визначено Конституціями Республіки Молдова (термін повноважень – 6 років); Князівства Андорра (термін повноважень – 8 років) і Республіки Сербія (термін повноважень – 9 років, однак суддя Конституційного Суду припиняє повноваження після досягнення ним 65 років і 45 років страхового стажу).

Передбачено право повторного призначення на посаду судді Конституційного Суду у Чеській Республіці (термін повноважень – 10 років) та можливість повторного переобрання – у Князівстві Ліхтенштейн (термін повноважень – 5 років) безвідносно до кількості таких повторних призначення та переобрання.

Довічно обираються суддями Конституційного Суду, але до досягнення 65 років – у Мальті, а також до досягнення 70 років – у Республіці Австрія та Королівстві Бельгія. У Республіці Боснія і Герцеговина термін повноважень першого складу призначених суддів Конституційного Суду становив п'ять років без права повторного призначення. Судді, призначені згодом, залишаються на посаді безстроково, але до досягнення ними 70 років.

Вимоги до кандидатів у судді органу конституційного контролю у більшості країн Європи відображають необхідність вищої юридичної освіти для забезпечення компетентного складу суду та наявність досвіду роботи у сфері права (судді, прокурори, адвокати, нотаріуси, професори права, викладачі права та ін.), або на конкретних посадах (наприклад, в органах державної служби чи органах місцевого самоврядування), або з відомою діяльністю в галузі конституційного права, прав людини чи інших галузях права.

Щонайменше 20-річний досвід юридичної практики необхідний для кандидатів у судді органу конституційного контролю в Італійській Республіці та Угорщині, 18-річний – у Румунії, 15 років професійного стажу повинні мати кандидати в Албанії, Республіці Болгарія, Королівстві Іспанія, Республіці Молдова, Республіці Сербія, Словацькій Республіці, Республіці Хорватія, Чорногорії, а 10 років професійного стажу – в Австрії, Республіці Косово, Латвійській Республіці, Литовській Республіці, Республіці Польща, Чеській Республіці. Водночас, у Хорватії, для кандидатів у судді Конституційного Суду, які мають вчений ступінь доктора юридичних наук, встановлений менший стаж роботи за фахом – 12 років, аніж для інших представників юридичної професії [60].

В Австрії члени та заступники членів Конституційного Суду, окрім закінченої юридичної освіти, можуть мати освіту в галузі права і політології, а Президент, Віце-президент, три члени і три заступники членів Суду (призначені федеральним урядом) мають бути обрані з числа суддів, високопосадовців і університетських професорів права.

Стаття 13 Закону про Конституційний Суд Португалії визначає, що до Конституційного суду можуть бути обрані лише судді [61].

Законодавством Франції не визначено конкретних вимог до кандидатів. До складу Конституційної Ради Франції можуть бути висунуті всі громадяни, які користуються громадянськими та по-

літичними правами. На практиці висуваються особи, чия компетентність визнається, зокрема в правових і політичних питаннях, чіє призначення має бути схвалено парламентом [62].

Пряма вимога до кандидатів у судді органу конституційної юрисдикції щодо наявності визнання у сфері права, або визнаної репутації, або високого рівня академічної кваліфікації, – міститься у законодавстві Князівства Андорри, Республіки Болгарія, Боснії та Герцеговині, Королівства Іспанії, Італійської Республіки, Республіки Косово, Республіки Молдови, Північної Македонії, Республіки Польща, Румунії, Республіки Сербія, Словацької Республіки, Республіки Хорватія та Чорногорії. Зауважимо, що в Угорщині членом Конституційного Суду може бути обраний громадянин, який є юристом-теоретиком з видатними знаннями (професор університету або доктор Академії наук Угорщини) [63]. Водночас, § 3 Частини I Закону про Федеральний Конституційний Суд Німеччини визначає, що судді повинні мати кваліфікацію для обіймання судових посад відповідно до Закону Німеччини про суддів або отримати кваліфікацію дипломованого юриста у сфері, згаданий у статті 3 Договору про об'єднання, до 3 жовтня 1990 року та мати дозвіл на юридичну регульовану юридичну професію відповідно до Договору про об'єднання [64]. У Чорногорії суддя Конституційного Суду може бути обраним також і з числа юристів, які працюють у товариствах та юридичних особах, які користуються професійною та особистою репутацією (стаття 10 Закону) [65].

А щодо наявності високих моральних якостей, або бездоганної репутації – то така вимога до кандидатів безпосередньо зазначена у законодавстві Республіки Болгарія, Боснії та Герцеговині, Республіки Косово, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Республіки Молдови, Республіки Польща, Словацької Республіки, Чеської Республіки.

Віковий критерій кандидатів у судді Конституційних судів. Мінімальний сорокарічний вік для кандидатів у судді органів конституційного контролю передбачений у законодавстві Латвійської Республіки [66], Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Сербія, Словацької Республіки, Республіки Словенія, Чорногорії. У Республіці Польща суддею Трибуналу може обрана особа старше 40 років, але не старше 70 років (частина 1 статті 17 Закону про Конституційний Трибунал) [67], в Угорщині – яка досягла 45 років, але ще не досягла 70 років [68]. А згідно статті 11 Закону Республіки Молдова від 13.12.1994 № 317-XIII «Про Конституційний Суд» граничний вік для призначення на посаду судді Конституційного Суду становить 70 років [69]. Судді Конституційного Суду Італійської Республіки відбираються з обмеженої категорії юристів-практиків з високим рівнем підготовки та досвідом. Немає максимального або мінімального вікового обмеження, але, враховуючи вимоги щодо належності до вищої магістратури, наявності високого рівня академічної кваліфікації чи тривалого професійного досвіду, судді, як правило, призначаються до Суду у віці п'ятдесяти, шістдесяти та сімдесяти років [70].

Особливості застосування мовного критерію у формуванні складу Конституційного суду. У Королівстві Бельгія шість суддів Конституційного суду мають належати до нідерландської мовної групи, шість – до французької мовної групи. Один із суддів повинен мати належне знання німецької мови. Кожна лінгвістична група складається з трьох суддів, призначених на основі їхнього юридичного досвіду (професора права в бельгійському університеті, судді в Касаційному суді або Державній раді, юридичного секретаря в Конституційному суді) і трьох суддів, призначених на основі принаймні п'ятирічного досвіду роботи в якості членів парламенту. Належність нідерландськомовного судді або франкомовного судді Конституційного Суду визначається мовою їх наукового ступеня, або за парламентською мовною групою, до якої вони відповідно востаннє належали (стаття 31 Закону про Конституційний Суд) [71].

Гендерні положення добору суддів Конституційних судів: Суд конституційної юрисдикції у Королівстві Бельгія має складатися із суддів обох статей, принаймні одна третина для найменш чисельної групи, при тому, що ця група має бути представлена в обох вищезазначених професійних категоріях. При формуванні Конституційного Суду Республіки Косово також передбачено необхідність поважати принципи гендерної рівності.

Щодо положень про громадянство суддів Конституційних судів. Належність до громадянства країни прямо передбачено – у законодавстві Ліхтенштейні, Республіці Польща, Португалія, Республіки Словенія (стаття 9 Закону) [72], Республіки Хорватія. У Боснії та Герцеговині, суддями Конституційного Суду, які обрані Головою Європейського суду з прав людини, не повинні бути громадянами Боснії та Герцеговини чи будь-якої сусідньої держави.

Політичні обмеження щодо кандидатів у судді Конституційних судів. В деяких країнах заборонено висування кандидата у судді органу конституційного контролю, якщо особа протягом останніх років займала політичну посаду в державній адміністрації або керівні посади в політичній партії. Зокрема, в Албанії – протягом 10 останніх років до того, як став кандидатом, в Угорщині та Польщі цей термін складає 4 останні роки, а в Австрії – протягом останніх трьох або п'яти років в залежності від займаних посад. Чинний Закон від 5 грудня 2017 р. про Верховний Суд Республіки

Польща у пункті 9 § 1 статті 30 визначає додатковий критерій до осіб, які народилися до 1 серпня 1972 року, що кандидат у судді в минулому не служив, не працював і не співпрацював з органами державної безпеки, зазначеними у статті 5 Закону від 18 грудня 1998 року про Інститут національної пам'яті [73].

Оновлення складу органу конституційної юрисдикції на постійній основі визначено у Франції. Згідно статті 56 Конституції Франції, Конституційна рада оновлюється на третину кожні три роки. У разі смерті або відставки орган, що призначає, призначає нового члена на решту строку повноважень. Однак особа, призначена замість померлого або вийшовшого з посади члена ради, термін повноважень якого мав закінчитися до трьох років, може бути призначений повторно на дев'ять років [59].

Висновки. Країнам Європи притаманні як американська, так і європейська моделі конституційного контролю. Єдиним винятком є Королівство Нідерландів, де орган конституційної юрисдикції відсутній та заборонено перевіряти закони на відповідність Конституції та оцінювати дотримання конституційних вимог щодо укладення договорів. Згідно першої моделі, функції конституційної юрисдикції покладено на Верховні Суди або спеціально сформовані для цього суди чи органи, або на суди загальної юрисдикції, які здійснюють конституційний контроль під час звичайного розгляду конкретної справи. До цієї моделі відноситься переважна більшість північноєвропейських країн (за винятком Литви та Латвії), Князівство Монако і Швейцарія. Найпоширеніша в Європі друга модель передбачає створення спеціалізованого суду конституційної юрисдикції.

Специфічне функціональне призначення Конституційних судів зумовлює особливі системи їх формування. В країнах Європи склад Конституційного Суду може формуватися: главою держави, Парламентом та за змішаним принципом: а) главою держави, парламентом і суддівським корпусом; б) главою держави і парламентом; в) главами держави і парламентом (Князівство Андорра). Ще одну групу складають Греція і Люксембург з особливим порядком формування Конституційних Судів із діючих голів та суддів вищих судів країн.

За системою призначення суддів органів конституційної юрисдикції, судді Конституційних судів країн Європи можуть призначатися без процедури голосування, за виборною системою, а також за змішаною системою, яка є гібридом між виборами і прямим призначенням і є найпоширенішою.

Кількісний склад конституційних судів країн Європи варіюється від мінімального у складі трьох суддів до максимального у складі двадцяти суддів, що залежить від багатьох факторів, таких як: кількість жителів країни; устрій країни; кількість справ, які потрібно розглядати; кількість суб'єктів призначення чи обрання суддів, а також від паритетних умов призначення чи обрання суддів різними гілками влади.

У більшості країн Європи терміни перебування на посадах суддів конституційних судів доволі тривалі (від 8 до 12 років) та, зазвичай, без можливості їх переобрання на наступний термін. Можливість єдиного повторного терміну обіймання посади судді Конституційного Суду визначено у Молдові, Андоррі та Сербії, а безвідносно до кількості таких повторних призначень та переобрання – у Чехії та Ліхтенштейні. Довічно можуть обиратися суддями Конституційного Суду у Мальті, Австрії, Бельгії, Боснії і Герцеговині.

Необхідні для кандидатів у суддів конституційних судів якості у більшості випадків відображають необхідність наявності вищої юридичної освіти та досвіду роботи у сфері права (судді, прокурори, адвокати, нотаріуси, професори права, викладачі права та ін.), або на конкретних посадах (наприклад, в органах державної служби чи органах місцевого самоврядування), або з відомою діяльністю в галузі конституційного права, прав людини чи інших галузях права. В деяких групах країн Європи, для кандидатів у судді конституційних судів на законодавчому рівні визначено: підтвердження високих моральних якостей, або бездоганної репутації; підтвердження володіння певною мовою у багатомовному суспільстві або володіння державною мовою країни; належність до громадянства країни та інші критерії. Не менш важливим складником в окремих країнах Європи вважається політична нейтральність кандидата конституційного судді, а в Польщі додатково його історична «чистота», яку доцільно запровадити в Україні на законодавчому рівні.

Оновлення третини складу Конституційного суду кожні три роки на постійній законодавчій основі за прикладом Франції також доцільно запровадити в Україні. Це забезпечить орган конституційної юрисдикції від політичних уподобань однієї владарюючої політичної сили та призначення одразу всіх суддів Конституційного Суду за своєю квотою на дев'ятирічний термін, а Конституційний Суд завжди матиме легітимний повноважний склад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко Б.О. Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду (європейський та український досвід). Дис. ... д-ра філософії: спец. 081. Право. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021. 220 с.

2. Барабаш Ю.Г. Реформування системи призначення суддів Конституційного Суду України як напрямок зниження конфліктності у його діяльності. *Право і Безпека*, 2007. Т. 6. № 2. С. 10–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2007_6_2_5/
3. Ковальчук В., Шабелько Н. Формування Конституційного Суду України як одна з умов забезпечення його легітимного функціонування. *Історико-правовий часопис*, 2016. № 1 (7). С. 69–74.
4. Івановська А.М. Проблемні питання формування Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*, 2018. № 66. С. 24–35.
5. Бондаренко Б. Формування складу Конституційного Суду як складова механізму забезпечення його незалежності. *Український часопис конституційного права*, 2020. № 1. С. 26–37.
6. Іванів І. Вимоги до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду: порівняльно-правовий аналіз (на основі досвіду окремих держав членів ЄС). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2017. Вип. 64. С. 95–102.
7. Дрозд А.О. Інститут конституційного контролю в державах романо-германської правової системи: історико-порівняльний аналіз. Дис. ... д-ра філософії: спец. 081. Право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2021. 256 с.
8. Крайник Г.С. Конституційний Суд України – реформування у напрямі євроінтеграції України. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023. № 5. С. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.23>.
9. Фоміна С.В. Європейський досвід застосування критерію моральних якостей суддів конституційної юрисдикції. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*, 2022. Вип. 72. Ч. 1. С. 104–108.
10. Щебетун І.С., Марцелюк А.І. Проблемні питання формування Конституційного Суду: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*, 2021. Вип. 64. С. 77–81.
11. Дереш Ю.В., Романчук А.О. Щодо питання про призначення суддів Конституційного Суду України як передумови його незалежності та доброчесного складу. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2022. № 11. С. 93–97.
12. Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden. URL: [https://nl.wikisource.org/wiki/Grondwet_voor_het_Koninkrijk_der_Nederlanden_\(2023\)/Gehele_tekst](https://nl.wikisource.org/wiki/Grondwet_voor_het_Koninkrijk_der_Nederlanden_(2023)/Gehele_tekst).
13. United Kingdom 1215 (rev. 2013). URL: https://constituteproject.org/constitution/United_Kingdom_2013.
14. Danmarks Riges Grundlov. URL: <https://www.ft.dk/da/dokumenter/bestil-publikationer/publikationer/grundloven/danmarks-riges-grundlov>.
15. Конституція Естонії URL: https://constituteproject.org/constitution/Estonia_2015.
16. Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands. URL: <https://www.althingi.is/lagas/nuna/1944033.html>.
17. Конституція Ірландії URL: https://constituteproject.org/constitution/Ireland_2019.
18. Конституція Князівства Монако URL: https://constituteproject.org/constitution/Monaco_2002.
19. Kongeriket Noregs grunnlov. URL: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn/KAPITTEL_4#KAPITTEL_4.
20. Suomen perustuslaki. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L10P107>.
21. Federal Constitution of the Swiss Confederation. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>.
22. Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kungorelse-1974152-om-beslutad-ny-regeringsform_sfs-1974-152.
23. Constitution of the Fifth French Republic du 4 octobre 1958. URL: <https://cdn.accf-francophonie.org/2024/04/constitution-1958-vingt-cinquieme-revision.pdf>.
24. Constitution de la Principauté d'Andorre. URL: <https://cdn.accf-francophonie.org/2019/03/andorre-constitution.pdf>.
25. ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ URL: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/FEK%20211-A-24-12-2019%20NEO%20SYNTAGMA.pdf>.
26. Конституція Великого Герцогства Люксембурзького URL: https://constituteproject.org/constitution/Luxembourg_2009.
27. Loi du 27 juillet 1997 portant organisation de la Cour constitutionnelle. URL: <https://accf-francophonie.org/cour/cour-constitutionnelle-du-luxembourg>.
28. La composition des cours constitutionnelles – Science et technique de la démocratie, no. 20 (1997). 192 p. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-STD\(1997\)020.aspx](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-STD(1997)020.aspx).
29. Конституція Мальти. URL: https://constituteproject.org/constitution/Malta_2016.

30. Конституція Боснії і Герцеговини. URL: https://constituteproject.org/constitution/Bosnia_Herzegovina_2009.
31. Constitutional Court Law. 14 June 1996. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/63354>.
32. Конституція Литви. URL: https://constituteproject.org/constitution/Lithuania_2019.
33. Basic Law for the Federal Republic of Germany. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg.
34. Конституційне право держав-членів Європейського Союзу: підручник / Петро Захарченко, Галина Лаврик. – Полтава: ПУЕТ, 2024. – 389 с.
35. Устав на Република Северна Македонија. URL: <https://ustavensud.mk/%D0%BC%D0%BA/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2>.
36. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
37. Ustawa z dnia 13 września 2024 r. o Trybunale Konstytucyjnym URL: https://orka.sejm.gov.pl/proc10.nsf/ustawy/253_u.htm.
38. Constituição da República Portuguesa. URL: <https://www.parlamento.pt/Legislacao/paginas/constituicaorepublicaportuguesa.aspx>.
39. Кооптація. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – Стор. 278. URL: <https://sum.in.ua/s/kooptacija>.
40. Ustava Republike Slovenije. URL: <https://www.us-rs.si/pravna-podlaga/ustava/>; Constitutional Court Act. Official Gazette of the Republic of Slovenia, № 64/07 – official consolidated text, 109/12, 23/20, and 92/21. URL: <https://www.us-rs.si/legal-basis/statutes/?lang=en>.
41. Magyarország Alaptörvénye. URL: <https://media.alkotmanybirosag.hu/2017/05/alaptorveny.pdf>.
42. Конституція Республіки Хорватія. URL: https://constituteproject.org/constitution/Croatia_2013.
43. Конституція Чорногорії. URL: https://constituteproject.org/constitution/Montenegro_2013.
44. La Constitution de la République d’Albanie. URL: <https://accf-francophonie.org/la-constitution-de-la-republique-dalbanie-entree-en-vigueur-le-28-novembre-1998>.
45. Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG) StF: BGBl. Nr. 1/1930 (WV) idF BGBl. I Nr. 194/1999 (DFB). URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=bundesnormen&Gesetzesnumm er=10000138>.
46. Special act of 6 January 1989 on the Constitutional Court. URL: <https://www.const-court.be/en/court/basic-text#2-legislation-organique>.
47. Constitución Española. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>.
48. Kushtetuta e Republikës së Kosovës. URL: https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2017/05/Kosowo_alb_010117.pdf.
49. Ustava Slovenská republika. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460>.
50. Zákon z 24. októbra 2018 o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/314>.
51. Verfassung des Fürstentums Liechtenstein vom 5 Oktober 1921 URL: <https://www.stgh.li/rechtsgrundlagen>.
52. The Constitution of the Czech Republic. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/20128>.
53. Proces výběru a nominace kandidátů do Ústavního soudu. URL: <https://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/aktualni-tiskove-zpravy/proces-vyberu-a-nominace-kandidatu-do-ustavniho-soudu-16970>.
54. Конституція Болгарії. URL: https://constituteproject.org/constitution/Bulgaria_2015.
55. Конституція Італії 1947 (ред. 2020) URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Italy_2020.
56. Конституція Республіки Молдова. URL: https://constituteproject.org/constitution/Moldova_2016.
57. Constituția României. URL: <https://www.constitutaromaniei.ro>.
58. Ustav Republike Srbije. URL: https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html.
59. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>.
60. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske. «Narodne novine» broj 99/99. I 29/02. URL: https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Ustavni_zakon_o_Ustavnom_sudu_Republike_Hrvatske_-_procisceni_tekst_Narodne_novine_br._49-02.pdf.

61. Law of the Constitutional Court: Law no. 28/82, of 15 November URL: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/content/files/en/lawoftheconstitutionalcourt.pdf>.
62. Statut des membres. Site du Conseil Constitutionnel. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-membres/statut-des-membres>.
63. Törvény az Alkotmánybíróságról. 2011. évi CLI. URL: <https://alkotmanybirosag.hu/alkotmanybirosagi-torveny>.
64. Gesetz über das Bundesverfassungsgericht (Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bverfgg/BJNR002430951.html#BJNR002430951BJNG000102305>.
65. Law on the Constitutional Court of Montenegro. URL: https://www.ustavnisud.me/ustavnisud/skladiste/blog_2/objava_105/fajlovi/Law%20on%20the%20Constitutional%20Court%20of%20Montenegro.pdf.
66. Constitutional Court Law: 14 June 1996. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/63354>.
67. Ustawa z dnia 13 września 2024 r. o Trybunale Konstytucyjnym URL: https://orka.sejm.gov.pl/proc10.nsf/ustawy/253_u.htm.
68. Törvény az Alkotmánybíróságról. 2011. évi CLI. URL: <https://alkotmanybirosag.hu/alkotmanybirosagi-torveny>.
69. Про Конституційний Суд: Закон Республіки Молдова від 13.12.1994 № 317-XIII. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136748&lang=ro.
70. The Constitutional Court. Site. URL: https://www.cortecostituzionale.it/jsp/consulta/istituzioni/la_struttura_EN.do.
71. Special act of 6 january 1989 on the Constitutional Court. URL: <https://www.const-court.be./en/court/basic-text#2-legislation-organique>.
72. Constitutional Court Act. Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 64/07 – official consolidated text, 109/12, 23/20, and 92/21. URL: <https://www.us-rs.si/legal-basis/statutes/?lang=en>.
73. Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym. URL: https://www.sn.pl/osadzienajwyzszym/SiteAssets/Lists/Status_prawny/AllItems/Ustawa%20o%20SN%20tj%2023%20kwietnia%202024.pdf.